

Oblikovanje ženskog identiteta u romanu "Ponos i predrasude" Jane Austen

Čagalj, Kristina Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:409633>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-06**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Kristina Ivana Čagalj

**Oblikovanje ženskog identiteta u romanu
Ponos i predrasude Jane Austen**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2020.

SVEUČILIŠTE U RIJECI

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za kroatistiku

Kristina Ivana Čagalj

Matični broj:

Oblikovanje ženskog identiteta u *romanu Ponos i predrasude* Jane Austen

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost, jednopredmetni

Mentor: dr. sc. Dejan Durić

Rijeka, 16. rujna 2020.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

SADRŽAJ

1. Uvod	1
2. Feminizam i ženski identitet.....	2
3. Jane Austen	6
4. Ponos i predrasude.....	9
5. Položaj žena u 19. st. u Engleskoj.....	12
6. Ženski likovi	15
6.1. Elizabeth Bennet	16
6.2. Charlotte Lucas.....	19
6.3. Lady Catherine.....	22
6.4. Jane Bennet.....	24
6.5. Mary Bennet.....	26
6.6. Lydia i Kitty Bennet.....	28
6.7. Gospođa Bennet.....	30
7. Zaključak.....	33
Sažetak	34
Literatura.....	35

1. Uvod

U ovom završnom radu prikazat će se oblikovanje ženskog identiteta u romanu *Ponos i predrasude* engleske književnice Jane Austen. U svojim djelima bavi se podređenošću žena u odnosu na muškarce te ulogom roda i spola koju autorica vjerno oslikava u svojim romanima, a koji proizlaze iz zbilje onoga vremena. Osim činjenica i zanimljivih crtica iz života Jane Austen koje su važne za njezin opus i koje pomažu pri razumijevanju tematike njezinih romana i teme ovoga završnog rada, prikazat će se koliko roman *Ponos i predrasude* odražava stvarni život i položaj žene toga doba.

U objašnjenju teme rada bitno je poglavlje pitanja ženskog identiteta i položaja žena u Engleskoj u 19. stoljeću. U tom dijelu bit će pojašnjeno u kojim su sve područjima života žene bile zakinute u odnosu na muškarce, kakav je bio njihov društveni položaj, ali i razlike između žena iz bogatih obitelji i onih iz nižih slojeva. Prikazom ženskih likova u romanu *Ponos i predrasude* otkriva se mogućnost da se kroz različite karaktere ženskih likova provede njihova analiza i objasne specifičnosti u oblikovanju svakog pojedinog identiteta s osvrtom na pozitivne i negativne karakteristike, na one koje se odupiru društvenim normama i one koji ih mirno prihvaćaju, te tako ukazati na razlike žena toga doba, njihovog ponašanja i njihovog razmišljanja o braku, o razlozima sklapanja braka i slično. U zaključnom dijelu rada provest će se sinteza pojedinih navoda i tumačenja te iznijeti sažeti prikaz koji objašnjava zadanu temu s naglaskom na objašnjenje teze koliko je kategorija roda utjecala na položaj žena i kako je društveni status utjecao na slobodu i izbor žena. Kako bi pojedini navodi bili potkrijepljeni odgovarajućim primjerima i dokazima, citirani su određeni dijelovi romana *Ponos i predrasude* koji dokazuju određene tvrdnje o ženskim likovima.

2. Feminizam i ženski identitet

Stajalište o ženskom identitetu čini srž feminizma i to je ključno pitanje u razdoblju Jane Austen. Šezdesetih godina 20. stoljeća počeo je ženski pokret i tada je počela borba za moderniji ženski identitet: „Jedna od definicija feminizma je da je to vjerovanje i cilj da žene trebaju imati ista prava i mogućnosti kao muškarci i problem ostvarenja toga cilja.“¹

Femizam je jako složena pojava, usmjerena u više pravaca. Danas ima jako bogatu povijest: „Prije nego što se pojavio u znanosti u književnosti bio je prije svega društvenopolitički pokret. U dvadesetom stoljeću priključio mu se takozvani akademski feminizam, odnosno feministička istraživanja i feministička kritika, a pratile su ih i rod i druge studije.“² Pojave obuhvaćene terminom feminizma pokušavaju se klasificirati na različite načine. To su pokretali razni istraživači koji su uzimali u obzir tradicionalne kriterije sistematizacije.

Tako u okviru ženskog pitanja razlikujemo sociopolitički i akademski feminizam: „Sociopolitički feminizam je započeo ženski pokret kroz borbu za ravnopravnost žena i muškaraca, a i danas se razvija u vidu mnogih pravaca i varijanti. Akademski feminizam se priključio šezdesetih godina dvadesetog stoljeća dajući pokretu za oslobođenje žena dublji karakter i šireći njegov utjecaj na čitavu sferu čovjekove duhovne kulture.“³

Feministkinje rade na pitanju društveno konstruiranog ženskog identiteta koje ih oblikuje da budu nešto što možda nisu. Lindgren navodi da „Jonathan Culler u svom poglavlju o feminizmu pita "kakva sam ja okolnost?" i pita je li "diskurs predstavlja identitete koji već postoje ili ih proizvodi?" To je poteškoća u književnosti gdje protagonisti postaju uzor i njihovo ponašanje i način na koji se

¹ Lindgren, J. *Women of Substance*, 2009., str. 7.

² Burzynska A., Markowski M.P. *Književne teorije 20. veka*, 2006., str. 427.

³ Burzynska A., Markowski M.P. *Književne teorije 20. veka*, 2006., str. 428

prema njima postupa prepoznaje se kao norma.“⁴ Tako možemo zaključiti da žene nemaju individualne identitete, nego su definirane putem svojim muževa, kao što je predloženo u *Ponosu i predrasudama*: „Simone de Beauvoir također razmatra pitanje ženskog identiteta i kaže da biti ženstven znači izgledati slabo, uzaludno i poslušno. Možda najjasnije u njezinoj čuvenoj izjavi je da se "žena ne rađa, već postaje".“⁵

Te tvrdnje se mogu primijetiti i u romanu *Ponos i predrasude*. Lindgren navodi da se i „Maria Nilson također pita što je karakteristično za ženski identitet i naglašava činjenicu da mediji igraju važnu ulogu u današnjoj opsesiji, primjerice nastupima. Previše je teško živjeti na privid savršene žene, često posredovane medijima. Postavlja se pitanje imaju li žene snage održavati ono što je propisano.“⁶

Žene se često smatraju inferiornijima u odnosu na muškarce. Tu dolazimo do pitanja spola: „Spol određuje socijalne interakcije u svakodnevnom životu, a stvara i rodne sustave dominacije i moći. Na ovaj način, muško i žensko djeluju na rodno propisani način, a upravo je to definiranje i kategorizacija spola prema ulogama i očekivanjima. Prihvaćanje ovih normi i uloga je ono što definira i regulira svakodnevnu interakciju među spolovima, pri čemu se "muško" i "ženstveno" održava kao divergentno i oprečno.“⁷ Time se razlikuju pojmovi roda i spola: „Dok je rod pojam koji konotira biološke razlike između muškaraca i žena, spol označava društveno konstruirane razlike koje djeluju u većini društava i koje dovode do oblika nejednakosti, ugnjetavanja i iskorištavanja između spolova. Pojmovi ženstvenost i muškost su društveno konstruirani i ulagani s različitim kvalitetama, vrijednostima, slikama, konotacijama i

⁴ Lindgren, J. *Women of Substance*, 2009., str. 14.

⁵ Lindgren, J. *Women of Substance*, 2009., str. 14., 15.

⁶ Lindgren, J. *Women of Substance*, 2009., str. 16.

⁷ Shamsuddeen, B. *The discourse of gender and marriage as preservative from want in Jane Austen's Pride and prejudice and Persuasion*, word, str. 2.

narativima koji neprekidno kruže društvom i koji oblikuju i određuju stavove i život ljudi.“⁸

U zapadnoj kulturi i društvu muškarac se obično smatra normom iz koje izlazi žena. Iz toga je definiran spol. Shamsuddeen navodi kako „Hamilton kaže da rod kao društveno konstruiran proizvod podrazumijeva da su, kao pojedinci, naši identiteti fluidni sklop značenja i ponašanja koje konstruiramo iz vrijednosti, slika i uputa koje nalazimo u svijetu oko nas.“⁹ Feministice tvrde da je koncept roda (muškarac i žena) društveno izgrađen, kao i brak: „Činjenica je da su ljudska bića proizvodi društva i kao takvi upravljaju normama. Ova mjera podjednako je primjenjiva i na muškarce i na žene. Jednostavnim riječima, „brak je pravo zajednice dvoje ljudi, generalno muškarca i žene koji su seksualno ujedinjeni, ekonomski surađuju i mogu poroditi ili posvajati djecu. Pretpostavlja se da je unija trajna.“¹⁰

Pateman navodi da je „Cody Stanton izjavila kako postoji samo jedna vrsta braka koja još nije prokušana, a to je ugovor koji su sklopile dvije ravnopravne stranke da će voditi ravnopravan život, s jednakim ograničenjima i povlasticama na obje strane. Brak se naziva ugovor, ali feministice tvrde da je to institucija u kojoj muškarac ostvaruje pravo robovlasnika nad svojom ženom i koji zadržava neke ovlasti, daleko od ugovornog odnosa. Ne dijele sve feministice mišljenje kako bi brak trebao postati čisti ugovorni odnos. Kritika feminizma "ugovor" smatra sporazumom dviju ravnopravnih stranaka koje pregovaraju dok ne dogovore uvjete koji će svima biti na korist.“¹¹

Pateman drži da „kada bi stekle građanska politička prava i postale ekonomski samostalne u novom svijetu dobrovoljne suradnje, žene više ne bi imale razloga

⁸ Shamsuddeen, B. *The discourse of gender and marriage as preservative from want in Jane Austen's Pride and prejudice and Persuasion*, word, str. 2.

⁹ Shamsuddeen, B. *The discourse of gender and marriage as perservative from want in Jane Austen's Pride and prejudice and Persuasion*, word, str. 3.

¹⁰ Ganjoo, P. *Women and marriage: Study of Pride and prejudice and A suitable boy*, 2013., str. 1.

¹¹ Pateman C., *Spolni ugovor*, 2000.

biti podčinjene muškarcima, a muškarci više ne bi imali načina da budu spolnim gospodarima žena.“¹²

Bez obzira na nacionalnost, kulturu ili društvo, žene su uvijek bile predmet rasprava u vezi svojih želja i težnji. Ostaje pitanje kako se nositi prema statusu žene. Ne može se poreći činjenica da je u starim vremenima društvo bilo partilinearano, a status žene određivao je muškarac.

¹² Pateman C. *Spolni ugovor*, 2000.

3. Jane Austen

Jane Austen rođena je 16. prosinca 1775. godine u Steventonu u obitelji svećenika Georgea Austena. Otac joj je bio obrazovan čovjek, tako da je i sama imala dobru naobrazbu. Školovala se u Oxfordu, Southhamptonu i Readingu te je bila daleko ispred drugih žena svoga vremena. U početku je pisala anonimno, a djela su joj bila vrlo čitana što je dovelo do toga da je bila isključivana s važnih događaja i literarnih druženja: „Od svih književnih vrsta, najviše je voljela romane, dobre ili loše. Ta ljubav se razvila rano.“¹³

Romani Jane Austen smatraju se vrhuncem engleske književnosti 18. stoljeća i smatra se da je prva potaknula druge žene da pišu: „Bila je prva žena koja je postala važan pisac romantizma. Njezin rad prati liniju engleskog agrikulturnog društva. Iako je pisala kad je bila u tinejdžerskim godinama, njezine knjige su objavljene u zadnjim godinama njenog života. Predmeti njezinih romana su ljubav, lijepe i mlade djevojke u dobi za udaju, te posjeti, plesovi i čaj, izbor pravog muža i dobar brak.“¹⁴

U svojim je djelima posvećena ženama 19. stoljeća i društvenim prilikama u kojima žive: „Premda je Jane Austen živjela u doba romantizma u Engleskoj, njezin je roman sinteza i vrhunac engleskog romana 18. stoljeća. Jane Austen piše djela koja se zasnivaju na realističnoj motivaciji u ljudskim odnosima. Opisuje uske obiteljske krugove.“¹⁵ Napisala je ukupno šest romana: *Razum i osjećaji*, *Ponos i predrasude*, *Mansfield Park*, *Emma*, *Opatija Northanger* i *Uvjeravanje*. U njima vješto secira brak. Pisala je o ljudima iz vlastite sredine te je kritički promatrala stvarnost svoga doba. Vjerno je opisivala gospodu, sitno plemstvo, učitelje, svećenike s naglaskom na ženskim članovima obitelji. Nije se

¹³ Lascelles, M. *Jane Austen and Her Art*. London [etc.] : Oxford University Press, 1963, str 8.

¹⁴ Florentino Oliviera, Thais R. *The Role of the Woman in the Family and Society in the Novel Pride and Prejudice by Jane Austen*. Franca: Centro Universitario De Franca. 2007. pdf

¹⁵ Beker M. *Engleska književnost*, 1986., str. 73.

pretjerano bavila ni aristokracijom, a ni siromašnima već je najveću pozornost dala srednjoj klasi s kojom se i sama poistovjećivala.

Iako su žene onog vremena po mnogočemu bile ograničene u ponašanju i slobodi, Austen je svoje ženske likove hrabro vodila prema životnim izazovima, emancipaciji i oslobađanju: „Opisivala je ladanjske društvene slojeve i mlade djevojke za koje su sve te promjene bile tek udaljeni i magloviti događaji. No, to još ne znači da u djelu Jane Austen nema osjetljivosti prema problemima koji su u kasnijim vremenima postali predmetom velikog interesa. Prije svega se to odnosi na položaj žene u društvu. Točno je da njezine junakinje svjesno zastupaju konvencionalne društvene vrijednosti, no druga je stvar kakav one dojam ostavljaju na današnjeg čitatelja. Ono što upada u oči suvremenom čitatelju je da su te protagonistice iznimno bistre, žive i osjetljive mlade žene koje su superiorne svojim muškim partnerima, a ipak su spustane konvencijom svog društva i vremena.“¹⁶

Postoje razna mišljenja o njezinim romanima: „Jane Austen je, naime, sjajnom organizacijom svoje građe, apsolutnom ekonomičnošću koja nije dopuštala nikakve suvišnosti, stvorila ono što neki kritičari nazivaju "čistim romanom", tj. roman u kojem oblik nije zanemaren za volju amorfnosti pripovijedanja, nego je odnjevovan do visokih normi savršenstva. Djela Jane Austen zasnivaju se na društvenoj stvarnosti Engleske njezina vremena, u središtu njezinih romana uvijek se nalaze moralne dileme: kako zadržati moralni i osjećajni integritet u sukobu sa surovim snagama novca i lažnog ugleda.“¹⁷

Umrla je 18. srpnja 1817. godine, a „kritika danas drži da Jane Austen svakako ide među najbolje engleske pisce, no njezin književni ugled nije uvijek bio tako visok. Visoka ocjena njezina djela učvrstila se tek u 20. stoljeću kada se roman

¹⁶ Beker M. *Roman 18. Stoljeća*, 2002., str. 283.

¹⁷ Beker M. *Engleska književnost*, 1986., str. 74.

počeo smatrati ozbiljnim umjetničkim djelom, a ne samo zabavom i razbibrigom.“¹⁸

¹⁸ Beker M. *Engleska književnost*, 1986., str. 74.

4. Ponos i predrasude

Roman *Ponos i predrasude* jedan je od najpoznatijih romana Jane Austen: „Roman je napisan između listopada 1796. i kolovoza 1797. godine. Bio je napisan u formi pisama i naslov mu je glasio *First Impressions*. Kasnije je taj naslov odbačen. Knjiga je objavljena 1813. godine.“¹⁹

Kritičari smatraju da roman pripada vrsti viktorijanskog romana, iako je vremenski nastao prije toga razdoblja: „Kao što to često čine viktorijanski romani, on prikazuje i komentira društvene konvencije toga razdoblja.“²⁰ U svom djelu Austen progovara o važnosti obrazovanja, obitelji, reputacije u društvu i predrasudama kojima je društvo ispunjeno. Poseban je naglasak stavljen na sklapanje braka, bilo iz pravih ili krivih razloga, a vješto apostrofira da nečiji društveni status ne bi trebao utjecati na brak. Mnoštvo ženskih i muških likova stvara posebnu priču o životu u Engleskoj u 19. stoljeću. Poznato je da društvo Engleske u 19. stoljeću nije bilo slično današnjem: „Društvo Engleske u 19. stoljeću bilo je podijeljeno u klase, te su razlike među klasama bile jako vidljive. Postojale su tri glavne klase koje su bile dodatno podijeljene. U višoj klasi su se uljudnije manire mnogo više cijenile i što je najvažnije, društveni se status žena određivao prema statusu njihove obitelji ili supruga. *Ponos i predrasude* često se zamjenjuje s viktorijanskim romanom jer je jako realističan u svom prikazu engleskog društva u 19. stoljeću.“²¹ Novac je bio jako važan u takvom društvu. To je omogućavalo uspon u više klase. Ljudi su brzo tonuli bez novca: „Ipak, to nije značilo da je svatko tko je bogat pripadnik visoke klase. Likovi u knjizi su tako definirani svojim društvenim statusom koji se ne može previše promijeniti osim ako lik ne izgubi veliku količinu novca ili nekako dođe

¹⁹ Pandey, D. *Elizabeth Bennet as the embodiment of the new woman in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2014.

²⁰ Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and Prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018., str. 72.

²¹ Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018., str. 72., 73.

u posjed iste.²² Činjenica da Austen postavlja svoje likove u realne okolnosti pomažu čitateljima da saznaju više o stvarnim očekivanjima društva toga vremena. „*Ponos i predrasude* često se nazivaju romanom manira zbog zabrinutosti za društvo.“²³ Iz samog naslova romana se može zaključiti da su glavne mane toga društva bile ponos i predrasude, ali i ispraznost koja se može primijetiti kod lika gospođe Bennet i sestara gospodina Bingleya, bez obzira na to što pripadaju različitim klasama.

Roman zapravo predstavlja svijet prijateljstva i odnosa. U središtu interesa je Elizabeth Bennet, koja živi s majkom, ocem i sestrama. Radnja počinje u vrijeme kad su sve sestre više, manje u dobi za udaju. Ono što pokreće radnju je dolazak gospodina Bingleya koji je bogati neženja. Majka sestara Bennet odlučna je u namjeri da dobro uda svoje kćeri, te njihovi neprestani dodiri s društvom uzrokuju mnoge susrete i događaje koji izazivaju napetost. Ponajviše pažnje čitatelju pobuđuje, osim Elizabeth Bennet, Fitzwilliam Darcy. Njih su dvoje istaknuti kao primjeri strastvene ljubavi i odnosa uzajamnog poštovanja i podrške.

Iako *Ponos i predrasude* sadrže konvencije ljubavnog romana, kritičari se ipak slažu da je djelo puno više od toga jer snažno progovara o tome koliko je važno obrazovanje, obitelj, ugled, a donosi i neke značajne misli o predrasudama koje su često vrlo snažno ukorijenjene u društvu. Jedna od takvih je zasigurno i sklapanje braka. Protagonisti kroz radnju romana sazrijevaju što upućuje na slojevitost djela koja je daleko iznad trivijalnosti i sladunjavosti. Elizabeth je sazrela od prpošne djevojke do ozbiljne žene koja vjeruje u zajednicu muškarca i žene utemeljenu isključivo na ljubavi, a Darcy, zbog ljubavi prema njoj, uspješno svladava nedostatak socijalnih vještina i ponos koji je usađen u njega kao pripadnika visokoga društva. Uzbudljivosti romana doprinijeli su i neki odnosi, neočekivani obrati, intrige, laži i spletke.

²² Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018., str. 73., 74.

²³ Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018., str. 75.

Radnja u romanu odvija se linearno-kronološki, ali i stepenasto jer likovi nailaze na prepreke koje trebaju riješiti. Pisma koja se javljaju u romanu predstavljaju narativnu elipsu, imaju funkciju sažimanja i ispuštanja radnje. Pripovjedač je objektivan, pripovijeda u trećem licu. U romanu je razvijen sustav analepsi koje mogu biti pouzdane ili nepouzdana. Važno je naglasiti i raznolikost žanrova: može se klasificirati kao obiteljski, satirični, društveni roman, a javljaju se i elementi romanse. Djelo ima trodiobnu strukturu, a svaki dio završava obratom: „U usporedbi s ranijim piscima 18. stoljeća, u *Ponosu i predrasudama* sve je umjerenije: ironija je finija i istančanija, humor diskretan, konciznost fabule maksimalna. U tom romanu nema ni jednog suvišnog lika, ni jedne nepotrebne epizode. Različito od amorfности romana i razvučenosti sentimentalnog romana, u *Ponosu i predrasudama* ekonomičnosti nema prigovora, te je zbog toga Jane Austen postala predmetom divljenja kritičara dvadesetog stoljeća.“²⁴

²⁴ Beker M. *Engleska književnost*, 1986., str. 73.

5. Položaj žena u 19. st. u Engleskoj

Važno je analizirati status žena u razdoblju regenstva u Engleskoj. Bitno je naglasiti koji su ih uvjeti prisiljavali da stupe u brak što je prije moguće. Ganjoo navodi da je „u doba regenstva bila karakteristična podjela društva na vlasnika zemlje i niže plemstvo, gdje su muškarci imali pristup svemu, a žene su bile ograničene samo na rad u kući. Samo u kućanskim poslovima žene su imale status vladara. Snosile su svu odgovornost za kuću i odgoj djece. Izvan kuće nisu imale nikakve uloge. Neudana žena bez bogatstva općenito je bila predmet poruge u očima društva. Dobila je nadimak kao stara sluškinja. Po svemu sudeći, ovisila je o velikodušnosti svojih prijatelja ili poznanika.“²⁵

Iz toga se može zaključiti da je udaja bila jedina opcija koja je bila dostupna ženi preko koje je mogla osigurati svoje pravo ja. Žene se nisu mogle lako pozvati na promjene u javnosti, ali u odgajanju svoje djece mogle su imati kontrolu nad nečim: „Dakle, postojali su načini na koje su žene mogle usmjeriti svoj život; moralnim autoritetom, svojim domaćinstvima, odgajanju djece i ponekad, nježnim mijenjanjem mišljenja svojeg supruga.“²⁶

Postojao je element ženske podređenosti u odnosu na pitanje braka. Tadašnje društvene norme isticale su da žena treba odabrati bračnog partnera koji je najviše društveno cijenjen i najbogatiji. Tako bi na nju utjecali članovi obitelji koji su je poticali da odabere najuspješnijeg muža: „Žene su smatrale da dobivaju neovisnost kroz brak jer kada se udaju odlaze iz roditeljske kuće i dobivaju svoje domaćinstvo.“²⁷ Ipak, nisu to dobivale u potpunosti jer nisu rado viđene izvan kuće. Pannen navodi da „Young kaže kako žene nisu bile rado viđene izvan kaveza konvencionalnog kućanstva i nisu rado prihvaćene u uloge

²⁵ Ganjoo, P. *Women and marriage: Study of Pride and prejudice and A suitable boy*, 2013., str. 2.

²⁶ Melz, S. *Ideal gender roles and individual self-expression in the novels Pride and prejudice and Sense and sensibility*, 2011., str. 10.

²⁷ Blom, E. *Contrasting attitudes toward marriage in Pride and prejudice: Elizabeth Bennet's disregard for the contemporary marital conventions*, 2015., str. 8.

koje su bile pomalo suprotstavljene tradicionalnim pretpostavkama o ženskom identitetu. To znači da ženama nije dopušteno istraživati što mogu postići jer su se morale ponašati onako kako je očekivano od njih²⁸ Primjer za to vidimo u liku Elizabeth koja ne prihvaća takvo ponašanje prema ženama. Ona nije viđena kao žena koja odgovara društvu. Viđena je kao osoba koja želi istraživati svoje emocije i potencijale bez kontrole muškaraca i pokušava to učiniti i kroz društvo svoga vremena. Osim braka i ženske slobode, puno drugih aspekata ženina života je dovedeno do diksusije i jedno od njih je problem obrazovanja i posla: „U 19. stoljeću nije mnogo žena radilo da preživi, osim ako nisu imale strašnu želju za tim. Problem u vremenu Austen je bio taj što su žene bile odgajane da postanu supruge i majke, ne da rade izvan kuće. Postavlja se pitanje što će biti s odgojem djece ako majke nisu propisno obrazovane. Da bi postale "osjećajne majke", društvo bi ih trebalo uključiti i dati im potrebno obrazovanje.“²⁹ Elizabeth nije predstavljena kao zainteresirana za obrazovanje, ali nije opisana ni kao neinteligentna. Možda njezina inteligencija ne potječe od konvencionalnog, formalnog obrazovanja, ali temelji se na iskustvu. Elizabethino društvo, iako nije radilo kao žene danas, moralo je posjedovati određene kvalitete na različitim poljima. Međutim, za Elizabethinu majku i sestre brak je bio od presudne važnosti, bez obzira na obrazovanje ili inteligenciju. Elizabethina neovisnost susreće se sa strahom društva, umjesto s ohrabrenjem, što vidimo u razmišljanju gospođice Bingley: „U Elizabethino vrijeme žene se nisu smatrale osobnim identitetima, nego su ga dobivale preko muškaraca. Pretjerana očekivanja i percepcija ženskog identiteta u takvim društvima je otežala mnogim ženama da postignu ono što su vjerovale da se očekuje od njih. U vrijeme Austen, od žena se očekivalo da budu slabe i podložne, dok se danas može tvrditi da se od njih očekuje da budu jake i

²⁸ Pannen, I. *Gender issues reflected within nature in Jane Austen's novel Pride and prejudice*, 2010., str. 14.

²⁹ Lindgren, J. *Women of substance*, 2009., str. 7.

podređene.³⁰ Međutim, većina današnjih žena ima ono što je tada nedostajalo, a to je pitanje novca. Novac se veže s i nasljednim pravom. U Engleskoj u 19. stoljeću, žene nisu mogle naslijediti obiteljsko bogatstvo. Muška djeca su nasljeđivala sve, dok se žensku djecu pokušavalo što prije udati i time izbaciti iz obiteljske kuće. Naravno, cilj je bio udati kćeri što bogatije da bi bile financijski osigurane do kraja života.

Time se vraćamo na problematiku braka od koje sve kreće. Ženska djeca su bila na teret svojim roditeljima dok su živjela u obiteljskoj kući. Možemo zaključiti da je brak bio u središtu ženskog svijeta i da žene nisu imale zapravo nikakvog izbora po pitanju svoje budućnosti.

³⁰ Lindgren, J. *Women of substance*, 2009., str. 21., 22

6. Ženski likovi

U romanu *Ponos i predrasude* ženski likovi zauzimaju veliki dio. Radnja se odvija oko njih i prikaza njihovog položaja i postupaka u 19. stoljeću: „Žena može biti nesposobna pronaći grešku u drugima. Kćeri mogu biti nemoguće "blesave" u svojim romantičnim pothvatima. Žene su ponekad odvratne, zavaravajuće budale kratkih živaca...“³¹ Kao što je ranije naznačeno, u 19. stoljeću u Engleskoj djevojke nisu mogle naslijediti ništa od svojih roditelja. Samo muška djeca su dobivala imetak. Jedina mogućnost kćerima bilo je da rade ili da se udaju. Cilj je bio udati se za što bogatijeg čovjeka s kojim bi bila financijski sigurna. Obitelj je bila ona koja bira budućeg muža za svoje dijete: „Djevojke su kontrolirali njihovi roditelji i socijalne sankcije onih koji su ili odobravali ili nisu odobravali njihovo ponašanje. Nakon što su se udale, te žene su dobile drugi utjecaj na život – muža.“³² Brak je bio jedini način na koji su žene mogle steći viši status u društvu. One su uvijek bile podređene – roditeljima ili mužu: „Žensku podređenost u romanu prakticiraju neki likovi, poput gospođe Bennet i Lady Catherine de Bourgh, kada pokušavaju utjecati na druge u izboru bračnih partnera.“³³ Svi ženski likovi u romanu usmjereni su na brak, bilo to prateći društvene norme ili ne. Time nam pokazuju koliko zapravo malo izbora imaju da promijene svoje situacije. Naravno, pokušavao se održati i jaz među različitim klasama društva: „Od likova Jane Austen se očekuje da će se ponašati u skladu s njihovom društvenom klasom. Žene su gledane kao inferiorne i suđene su prema obiteljima u kojima su rođene ili udane zbog novca. Prikaz žena u romanu je baziran na dnevne lekcije i društvene događaje koji su se odvijali u njihovom susjedstvu. Plesovi su bili važni jer su na njih dolazili

³¹ Alafaireet, L. *Charlotte and Elizabeth: Guardians of the female mind in Pride and prejudice*, word, 2012.

³² Melz, S. *Ideal gender roles and Individual self-expression in the novel Pride and prejudice and Sense and sensibility*, 2011., str. 10.

³³ Blom, E. *Contrasting attitudes toward marriage in Pride and prejudice: Elizabeth Bennet's disregard for the contemporary marital convetions*, 2015., str. 5.

različiti ljudi i postojala je mogućnost pronalaska budućeg supruga.³⁴ Osim svega toga, naglasak u društvu toga vremena bio je na obrazovanju. Ženski likovi u romanu su obrazovani na različite načine. No čak se i žene povezane inteligencijom, poput Charlotte i Elizabeth, razlikuju u pogledu praktičnosti i pridržavanja društvenih normi: „Međutim, postoji faktor koji u romanu razlikuje inteligentne žene od neinteligentnih: njihovo inzistiranje na održavanju privatnosti od muškog utjecaja. Iz feminističke perspektive, naglasak Jane Austen na ženskom osobnom prostoru podrazumijeva da inteligentne žene moraju osigurati privatnost kako bi ostale neovisne, slobodno misleće osobe u patrijarhalnom društvu. Jedan od načina na koji inteligentne žene u *Ponosu i predrasudama* osiguravaju privatnost je kroz definiranje osobnog prostora na fizičkoj razini.“³⁵ Vidimo da su unatoč muškoj podređenosti žene pokušavale stvoriti neovisan um, ali za to su morale biti dobro informirane. Sve te aspekte ćemo detaljnije izraditi u prikazu ženskih likova, te utvrditi odgovaraju li one društvenim normama ili ne.

6.1. Elizabeth Bennet

Protagonistica romana i jedan od najpoznatijih likova svjetske književnosti, Elizabeth Bennet, ujedno je i jedan od omiljenih likova same autorice. Druga kći obitelji Bennet, očeva miljenica, živahna je i pametna djevojka od 20 godina. Za razliku od svojih sestara, Elizabeth se ne uklapa u englesko društvo 19. stoljeća. Ona ne pridaje previše pozornosti društvu i opire se njegovim normama. Kada pokazuje svoje netradicionalne poglede na to što brak predstavlja, prikazuje sebe kao neovisnu i heroinu jake volje: Blom kaže da „odbijajuću ponude g. Collinsa i g. Darcyja, Elizabeth izražava ideje feminističkog liberalizma. Ona izabire ići

³⁴ Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018., str. 35.

³⁵ Alafaireet, L. *Charlotte and Elizabeth: Guardians of the female mind in Pride and prejudice*, 2012.

vlastitim putem i donositi svoje odluke, čime osniva jak i neovisan lik. Elizabethini bračni pogledi su se smatrali visoko neortodoksnima od strane obitelji koje su pratile bračne norme toga vremena. Austenino prikazivanje Elizabethinih pogleda na brak upoznalo je čitatelje s novim, progresivnijim pogledom na instituciju braka.³⁶

O g. Collinsu ona nema pozitivno mišljenje. Kada odbija njegovu prosidbu, ona koristi direktan i snažan rječnik: „Zaboravljate da Vam nisam odgovorila. Dopustite da to učinim bez daljnjeg gubljenja vremena. Primate moju zahvalu za kompliment koji mi dajete, veoma sam svjesna časti vaše bračne ponude, ali meni je nemoguće učiniti drugo doli odbiti je. Uvjeravam Vas da nisam jedna od onih mladih dama koje su tako odvažne da riskiraju svoju sreću uzdajući se da će biti upitane i drugi put. Ja sam savršeno ozbiljna u svom odbijanju. Vi mene ne biste mogli usrećiti i uvjerena sam da sam ja posljednja žena na svijetu koja bi vas mogla usrećiti.“ (Austen 2011:122).

Gospodin Collins pri prvom odbijanju misli da ona slijedi norme i da je odbijanje prve prosidbe zajedničko svim ženama. On smatra da postoji univerzalni ženski lik, da sve posjeduju isti identitet. Osim toga, brak je za njega pitanje financija, a ne srca, zato se njegov odnos s Elizabeth ne razvija. Ona želi neovisnost u braku, a on joj to nije spreman dati za razliku od Darcyja koji je spreman prihvatiti njezinu neovisnu osobnost. Kada prvi put odbija g. Darcyja, kaže da je on zadnji čovjek za kojeg bi se udala. Znači da joj nije bitno njegovo bogatstvo ili društveni status. Na početku ne odgovaraju jedno drugom, ali njihov odnos se razvija međusobnim upoznavanjem. Elizabeth je blagoslovljena živošću uma. Iako čini greške na temelju predrasuda, čini i dobre procjene. Nakon što sazna istinu o Darcyju, žali što je odbila njegovu ponudu jer uviđa da bi on bio savršen muškarac za nju. Tu se razlikuje od Charlotte koja nikad ne žali zbog svog braka jer se udaje s dovoljno samospoznaje. Elizabeth možda nije

³⁶ Blom, E. *Contrasting attitudes toward marriage in Pride and prejudice: Elizabeth Bennet's disregard for the contemporary marital conventions*, 2015., str. 2.

zainteresirana za obrazovanje, ali nije neinteligentna. Njezina inteligencija uglavnom naginje onome što ona osobno smatra ispravnim načinom postupanja sa ženama. Elizabeth i Charlotte povjeravaju se jedna drugoj unatoč činjenici da imaju drugačije mišljenje o braku i muško-ženskim odnosima.

Iako joj ne nedostaje inteligencije, ipak ima nedostataka u svom karakteru i donosi krivu prosudbu, ali također to pokušava ispraviti što prije: „Duboko se postidjela sam sebe. Nije mogla misliti ni o Wickhamu ni o Darcyju bez uvjerenja kako je bila slijepa, pristrana, opterećena predrasudama, nerazumna. Kako sam se odvratio ponijela! – uzviknula je. – Ja, koja sam se dičila vlastitim rasuđivanjem! Ja, koja sam prezirala sebe zbog svojih sposobnosti! Koja sam često prezirala velikodušnu iskrenost moje sestre i udovoljavala svojoj taštini besornim ili pokude vrijednim nepovjerenjem. Kako je ponižavajuće ovo otkriće! A ipak, kako je opravdano to poniženje!“ (Austen 2011: 227).

Kasnije prihvaća drugi prijedlog g. Darcyja za brak, ali samo zato što je promijenio svoje moralne percepcije društva kako bi odgovarao njezinom svjetonazoru. Vjeruje da su na njega utjecali njezini vlastiti moralni standardi i očekivanja u društvu. Za razliku od Jane, Elizabeth nikad neće sakriti svoje osjećaje od g. Darcyja. Odbila je prvi prijedlog prvenstveno zbog predrasuda koje je imao prema nižem socijalnom statusu obitelji Bennet. Chang smatra da će „Elizabethin manifestni feminizam postati očigledan u suprotnosti s vršnjacima. Caroline, Jane i Charlotte prikazuju konvencionalne žene koje poštuju društvenu hijerarhiju. Te žene pružaju glavni primjer divergentnih likova. Predstavljaju stereotipe tradicionalnim ženama u bračnoj dobi koje se modificiraju u potrazi za mužem. Njihove konvencionalne metode za traženje braka naglašavaju Elizabethin različit pristup. Elizabethini feministički pogledi hrabro osporavaju društvena pravila i jačaju njezinu neovisnost. Ona dokazuje

da je njezin feminizam učinkovit u utjecaju na rodnu nejednakost u svom društvu.³⁷ Kao primjer možemo navesti žensko obrazovanje.

Elizabeth posjeduje vrhunski um koji ju čini upečatljivom g. Darcyju, dok se njezina suparnica, Caroline, osjeća nesigurno jer Darcy više pažnje posvećuje Elizabeth. Elizabeth ulaže vrijednost u održavanju vlastitog mišljenja i istinskog izražavanja: „Njezin feministički pogled na ženska dostignuća odražava razumijevanje da ženin osjećaj za dostignuće ne smije počivati na standardima koje su odredili Caroline i g. Darcy. Tadašnje obrazovanje za žene ovisilo je o društvenoj klasi i bogatstvu, a time i o nepoštenom standardu prema kojem će se suditi svim ženama.”³⁸ Elizabeth izražava protivljenje standardima g. Darcyja po pitanju žena ismijavajući ga, izražavajući svoj feministički stav. Suparnost Caroline i Elizabeth naglašava Elizabethine poglede na rodnu nejednakost u svjetlu ženskog obrazovanja, otkrivajući njezina mišljenja na istaknuto pitanje njezinog vremena.

6.2. Charlotte Lucas

Charlotte je Elizabethina najbolja prijateljica, ima 27 godina i smatraju je usidjelicom. Okarakterizirana je kao tradicionalna žena koju ne zanima udaja iz ljubavi. Dok kod nekih čitatelja izaziva kritiku, drugi smatraju da treba suosjećati s njom umjesto kritizirati ju. Njezin stav prema braku jako je važan jer pokazuje da ima potpuno materijalistički pogled na brak poput svojih suvremenika. To opravdava samo potrebom za udobnim domom: „Ja nisam romantična, znaš. Nikad nisam bila. Tražim samo udoban dom; a uzimajući u obzir karakter gospodina Collinsa, njegove veze i namještenje, uvjeren sam da

³⁷ Chang, H.C. *The impact of the feminism heroine: Elizabeth in Pride and prejudice*, pdf, str. 78.

³⁸ Chang, H. C. *The impact of the feminism heroine: Elizabeth in Pride and prejudice*, pdf, str. 79.

su moji izgledi za sreću s njim jednaki onima kojima se može pohvaliti većina ljudi po ulasku u brak.“ (Austen 2011: 141)

Ali ona je potpuno drugačija od ostalih zlobnih djevojaka iz njenog društva. Produblјivanje radnje pojavlјuje se u trenutku kada ona pristane udati se za g. Collinsa: „Nesigurnost samohrane žene i novca usmjerenog na društvo dominantna su razmatranja koja su oblikovala njezin stav prema braku, ali kako ima značajan osjećaj života i stvarnosti, ona pronalazi svoje mjesto u zapletu. Za to vrijeme žene su se morale udavati za nepoželjne partnere iz financijskih razloga. U njenom društvu uloga žene bila je jasna i jednostavna. Njezin suprug ili otac definirali su njezin položaj u životu; od nje se očekivalo da bude skromna, pokorna i gotovo potpuno nesposobna samostalno razmišljati.“³⁹

U romanu *Ponos i predrasude*, važan je sporedni lik čiji fizički opis nije dan, a njeni su dijalozi također ograničeni. Ipak, o njoj možemo suditi na temelju njezine ograničene komunikacije s drugim likovima. Prva kvaliteta njezina karaktera koju primjećujemo je dobra priroda koja nije nestala ni nakon braka. Čini se da je s početka romana vrlo razumna. Za početak, ne progoni ni g. Bingleya ni g. Darcyja, iako su oni glavno središte za sve žene u romanu. Iako je slaba u svom položaju, ona ne koketira kao njezini suvremenici. Kad pleše s g. Bingleyem, ne želi privući njegovu pozornost jer primjećuje njegove osjećaje prema Jane Bennet. Ne želi se natjecati s lijepom Jane jer je svjesna vlastitog izgleda i ne smatra se ravnopravnom s Jane u pogledu pozornosti g. Bingleya: „To znači da ni najmanje ne osjeća ljubomoru na Janeinu sreću; radije ima samosvijest u svojim ograničenjima i volju da prihvati svoju sudbinu kao i druge djevojke. Možemo je smatrati vrlo praktičnom po svojoj prirodi kad tvrdi da Darcyjev ponos nju ne vrijeđa jer za to postoji izgovor.“⁴⁰

³⁹ Haque, S. *Charlotte Lucas's practical approach to marriage and the conditions of women of her society in Jane Austen's Pride and Prejudice*, pdf, str. 38.

⁴⁰ Haque, S. *Charlotte Lucas's practical approach to marriage and the conditions of women of her society in Jane Austen's Pride and Prejudice*, pdf, str. 39.

Prije svega joj treba financijska sigurnost. Zbog ograničenog izbora ne želi propustiti nijednu dobru priliku. Ne želi imati velika očekivanja i racionalno odlučuje prihvatiti g. Collinsa. Cijeni Elizabeth i njezino prijateljstvo, ali ne ide protiv društva jer je njezina situacija puno složenija. Njezin otac nema nikakve veze, nema velikih financijskih mogućnosti, a ona je već ušla u visoke godine pa nema mogućnost izbora. Njezina obitelj se boji da će postati stara sluškinja, pa ju guraju u taj brak. Ona je svjesna za koga se udala, ali ne žali zbog toga. I dalje se brine da taj brak dobro funkcionira.

Iako nije imala potrebnu edukaciju, Charlotte nije neinteligentna. Zapravo, jako se razlikuje od svog muža po tom pitanju. To se može vidjeti u njezinim postupcima, kao kada podupire g. Collinsa da radi u vrtu, čime uzima vrijeme za sebe i na određeni način se odmiče od njega: „Jedan od načina na koji inteligentne žene u *Ponosu i predrasudama* osiguravaju privatnost je kroz definiranje osobnog prostora na fizičkoj razini. Charlotte pokazuje takvu žensku privatnost uređenjem svog doma u Kentu. Nakon što se udala za arogantnog g. Collinsa, moglo bi se očekivati da će Charlotte izgubiti svoju autonomiju, ali tijekom Elizabethinog posjeta postaje jasno da je zadržala određeni stupanj neovisnosti. Ona je manipulirala svojim suprugom da joj podari osobni prostor zauzimanjem sobe koju njen suprug smatra neprivačnom. Značajna je činjenica da je Charlottein privatni prostor dnevna soba, a ne knjižnica ili ured. Dnevne sobe su uglavnom služile javnoj funkciji.“⁴¹

Tako možemo zaključiti da joj je to ipak djelomično uspjelo, jer tu i dalje prima goste. I tu je podređena u odnosu na muškarce jer ne može potpuno ostvariti svoju neovisnost čak ni kod pitanja osobne prostorije, dok su muškarci najčešće imali prostor u koji su se sklanjali od žena. Primjer je gospodin Bennet koji je često boravio u svojoj knjižnici skrivajući se od supruge. Charlotte također radi sve što može da izbjegne sukobe sa svojim mužem, pa tako posjećuje i Lady

⁴¹ Alafaireet, L. *Charlotte and Elizabeth: Guardians of the female mind in Pride and Prejudice*, 2012.

Catherine koja je jako bitna njezinom suprugu. Dok Charlotte uspijeva izbjeći sramotu zbog njegovog pompozno ponašanja pretvarajući se da ga ne primjećuje, ne može pomisliti na to da uvrijedi svoga muža i nikada ga ne podcjenjuje izravno. Međutim, ona ga taktički izbjegava. Ako ga pokuša ušutkati, situacija će biti gora. Dakle, ona i dalje drži izgovor zadovoljavajućeg braka.

Moglo bi se reći da Elizabeth dobije idiličan završetak, a Charlotte realističan: „Kroz sporedni lik Charlotte Lucas možemo sagledati loše uvjete braka kćeri iz njenog društva za koje je život bračna igra jer žene u njenom društvu nisu imale drugih mogućnosti posla ili profesije otvorenih za njih. Dakle, ona je istinski odraz svog društva, ali razlikuje se od žena, jer ne mogu postojati dva mišljenja o njenim dobrim osobinama koje su u njoj bile prisutne od početka do kraja romana, spasivši je od pretvaranja u komičan, budalasti lik.“⁴²

6.3. Lady Catherine

Lady Catherine jedan je od likova u romanu koji u potpunosti odgovara očekivanjima društva 19. stoljeća u Engleskoj. Pripada visokoj klasi i bogata je. Smatra da se brak treba dogovoriti, pa traži prikladnog muškarca za svoju kćer. Ona se može usporediti s gospođom Bennet. Iako pripadaju različitim klasama, i gospođi Bennet i Lady Catherine je životni cilj udati svoje kćeri, iako to nije toliko izraženo kod Lady Catherine. Obje majke, unatoč klasnim razlikama, jednako provode mjere da dobro skrasi svoje kćeri. Lady Catherine je odlučila da će svoju kćer udati za g. Darcyja. Pri tome nije marila za osjećaje svoje kćeri, kao uostalom ni gospođa Bennet za osjećaje svojih kćeri. Kada čuje da se Elizabeth udaje za g. Darcyja, ona uznemirava Elizabeth najavljujući da svaki

⁴² Haque, S. *Charlotte Lucas's practical approach to marriage and the conditions of women of her society in Jane Austen's Pride and Prejudice*, pdf, str. 43.

pokušaj da se Darcy osigura "ne smije" i "neće biti do kraja" proveden: „Gospođice Bennet, znate li vi tko sam ja? Ja nisam naviknuta na ovakav razgovor. Ja sam mu gotovo najbliža rođakinja koju na svijetu ima i imam pravo znati sva njegova najintimnija posla.“ (Austen 2011: 377).

Lady Catherine je jako sigurna u sebe. Postavlja se iznad drugih i ponižava pripadnike niže klase. Odgovara i očekivanjima 19. stoljeća po pitanju obrazovanja. Omalovažava Elizabeth i njezine sestre kada čuje da nikad nisu imale lekcije crtanja ili guvernantu jer smatra da samo guvernanta može dati potrebno obrazovanje:

„- Sviraju li i pjevaju vaše sestre?

- Jedna od njih.

- Zašto sve niste naučile? Sve ste trebale naučiti. Sve gospođice Webbs sviraju, a njihov otac nema tako dobre prilode kao vaš.“ (Austen 2011: 183)

„Uvijek kažem da se u obrazovanju ništa ne može postići bez postojane, redovite poduke, a nju ne može pružiti nitko osim guvernante.“ (Austen 2011: 184).

Osim toga, uklapa se u društvena očekivanja time što smatra kako žena ne bi trebala sama putovati na kazališne predstave jer je to neuobičajeno, čak i opasno. Voljela je da sluga prati Elizabeth i Mariu Lucas: „Gospođo Collins, morate poslati slugu s njima. Znao da uvijek kažem što mislim i ne mogu podnijeti pomisao da dvije mlade žene same putuju poštanskom kočijom. To je krajnje nedolično. Morate smisliti da nekoga pošaljete s njima. Meni su takve stvari krajnje mrske. Mlade žene uvijek moraju biti s doličnom pratnjom i zaštitom, u skladu s njihovim položajem.“ (Austen 2011: 231,232).

Unatoč činjenici da odgovara društvenim standardima engleskog društva, moglo bi se reći da ne provodi sve norme. Od žena tada se očekivalo da budu poslušne

supruga svome mužu i suosjećajne majke svojoj djeci. Po ponašanju Lady Catherine, daje se zaključiti da je njezin suprug zapravo bio podložan njoj, a odnos s kćeri joj je dosta hladan. Ona ne smatra da su osjećaji bitni. Njezino ponašanje se može povezati sa činjenicom da ona pripada drugoj klasi i da je puno starija. Zna da su ostali ispod njezine klase i to povećava njezinu aroganciju, iako se ponekad ponaša šarmantno, u čemu se vidi lažna priroda njezinog ponašanja. Pokušavajući održati jaz između klasa, žene postaju neprijateljice jedne drugima, jer dopuštaju da materijalizam, ugled i položaj u društvu postanu glavnom preokupacijom u njihovom životu i uskraćuju sebi priliku za međusobnim prijateljstvima i dobrim odnosima.

6.4. Jane Bennet

Jane je najstarija sestra obitelji Bennet. Ima 23 godine. Najljepša je od sestara, čak i prema mjerilima g. Bingleya: „Oh! Ona je najljepše stvorenje koje sam ikada vidio!“ (Austen 2011:16). Svojom ljepotom izaziva divljenje, ali i nesporazume. Jane je vrlo bliska idealnoj ženi kako je naznačeno u tadašnjoj literaturi o ponašanju. Lijepa je, tiha, djeluje ispravno u javnosti i ima snažan osjećaj kršćanske vrline, zbog čega je izuzetno ljubazna i razumljiva: „No čini se da Austen još jednom ukazuje na problem u načinu na koji društvo tretira žene. S jedne strane, žena koja slijedi smjernice ženskog pravilnog ponašanja, kako to čini Jane, kažu da će biti nagrađene dobrim prilikama. S druge strane, Jane ne smije postići taj cilj budući da je njezina obitelj niže klase i ne ponašaju se u skladu s pravilima.“⁴³

Sestrama Gospodina Bingleya je draga, ali nedovoljno da bi ju udale za svog brata. Klasa kojoj pripada, kao i njezina obitelj ju sprječavaju u ostvarenju većih

⁴³ Melz, S. *Ideal gender roles and individual self-expression in the novels Pride and prejudice and Sense and sensibility*, 2011., str. 3.

uspjeha. Nakon što sestre gospodina Bingleya odu, Elizabeth uvjerava Jane da ju g. Bingley voli, ali da joj njegove sestre nisu prijateljice: „Gospođica Bingley vidi da je njezin brat zaljubljen u tebe i želi da se on oženi gospođicom Darcy. Slijedi ga u grad u nadi da će ga ondje zadržati i tebe pokušava uvjeriti kako on za tebe ne mari.“ (Austen 2011: 134,135).

Jane dijeli iste poglede na brak kao i Elizabeth, želi se udati za muškarca kojeg voli, ali nema hrabrosti suprotstaviti se društvu kao Elizabeth. Ona svoje osjećaje povjerava svojoj sestri, a ne iskazuje ih u društvu. Njezin brak s Bingleyem je dogovoren, ali temelji se na kompatibilnosti i strastvenoj nježnosti. Ne zanima ju njegov novac. Time zapravo poštuje norme jer dogovara brak, ali dobije i sretan završetak jer i Bingley nju voli.

Ironična je činjenica da je njezin oprezan način pokazivanja emocija skoro uzrokovao da izgubi njegovu naklonost. Za razliku od Elizabeth, Jane svoje zanimanje pokazuje pasivno, a ostatak prepušta muškarcu. Emocionalno rezervirana priroda diktirana društvenim normama nije uspjela uvjeriti g. Bingleya u njezinu ljubav, kao uostalom ni g. Darcyja koji je poduzeo mjere kako bi udaljio g. Bingleya od Jane. Zbog svoje zatvorene prirode u pogledu pokazivanja emocija i osjećaja, muškarci nisu smatrali da je zainteresirana za njih.

Osim toga, u određenim situacijama mogli bismo reći kako Jane djeluje jako naivno. Njezina želja da u ljudima vidi samo najbolje, ponekad postane prilično ekstremna, kao u njezinoj nevjerici da bi Wickham mogao biti lažljivac, ali nije toliko ukorijenjena u svom svjetonazoru da njezino mišljenje nije moguće promijeniti. O svima ima dobro mišljenje i uvijek traži pozitivnu stranu, pa i o sestrama g. Bingleya: „Ali one su veoma ugodne žene kad razgovaraš s njima. Gospođica Bingley će živjeti s bratom i održavati kućanstvo; i uvelike griješim ne nađemo li u njoj veoma dražesnu susjedu.“ (Austen 2011:20) Elizabeth joj prigovara zbog toga: „Oh, pa ti si, znaš, previše sklona tome da ti se sviđaju

ljudi općenito. Nikad nikome ne vidiš mane. U tvojim su očima svi dobri i ugodni. Nikad te u čitavom svom životu nisam čula ni o kome reći ijednu lošu riječ. (Austen 2011: 19).

Jane i Elizabeth u najvećem su kontrastu u trenutku u kojem Elizabeth otkriva Wickhamove optužbe protiv Darcyja. Jane naivno traži čast kod oba muškarca. Ona daje više pozornosti društvu nego Elizabeth i socijalno je prihvatljivija, ali status njezine obitelji ju uvijek koči. Ne izaziva prevelik interes za obrazovanjem, ona čita knjige kao Elizabeth i uči iz njih. Svjesna je ekonomskih mogućnosti svoje obitelji. Jako je suosjećajna i skromna.

Iako Jane ulazi u jedan od najuspješnijih i najsretnijih brakova u romanu, njezina veza s Bingleyem je prilično statična. Baš kao što je stalno dobra i draga, njezini osjećaji i pažnja prema Bingleyu nikad se ne kolebaju niti mijenjaju. Njihova veza je ugodna, ali nije obilježena rasponom emocija koje Elizabeth i Darcy imaju jedno prema drugome. Njezinom braku nedostaje dubina: „Na kraju se može zaključiti da Jane nije savršena žena, kao ni Elizabeth. Zapravo, Austen nikad ni ne priznaje da postoji takva osoba.“⁴⁴

6.5. Mary Bennet

Srednja je sestra obitelji Bennet. Ona je statičan lik, ne mijenja se previše kroz radnju. Cijelo vrijeme je u pozadini zbivanja, ne pridaje joj se previše pozornosti. Ona je jedini neprivlačan član obitelji. Ozbiljna je, propovijeda i smatrana je usidjelicom u budućnosti. Po pitanju braka, dijeli mišljenje svoje

⁴⁴ Melz, S. *Ideal gender roles and individual self-expression in the novels Pride and prejudice and Sense and sensibility*, 2011., str. 4.

majke i mlađih sestara iako to kod nje ne dolazi jako do izražaja. U jednom primjeru u kojem razmišlja o braku, ona se jasno smatra superiornijom od svog zamišljenog partnera, g. Collinsa i počinje planirati strateške načine kako ga poboljšati. Od ostalih sestara razlikuje se po smislu za obrazovanje. Jedina je od svojih sestara koju zanima obrazovanje. Voli čitati i svirati klavir, iako to ne radi dobro. U tome ju ograničavaju i financije vlastite obitelji. Ovisi o svojim roditeljima, ali nada se da će pronaći bogatog muža. Kasnije se otkriva da je za supruga dobila jednog od službenika svog ujaka Phillipsa. Nije dobila sretan završetak kao neki drugi likovi. Njezine kvalitete se vide u načinu ponašanja, ali i održavanju kućanstva. Ona je mirna i povučena, moglo bi ju se opisati kao skromnu. Pogđa ju Lydijin bijeg s Wickhamom, odmah upozorava ostale sestre. Ona je konzistentna u svom ponašanju, lako se prilagođava standardima i zanima se za moral.

Ne sviđa joj se Lydijino ponašanje i to jasno govori: „Oh! Mary, voljela bih da si pošla s nama – rekla je – jer smo se silno zabavile! Na to je Mary veoma ozbiljno odgovorila: - Ne pada mi na pamet, draga moja sestro, omalovažavati takve užitke. Oni bi nedvojbeno odgovarali većini ženskih umova. Ali priznajem da za mene ne bi imali nikakvih draži. Meni bi knjiga bila beskonačno milija.“ (Austen 2011: 242, 243).

Austen nam daje Mary da se nasmijemo, ali u njoj se krije nešto više: jasni odraz inteligencije. Mary je često htjela reći nešto jako razumno, ali nije znala na koji način. Možda voli knjige, ali nije tiha. Iako se čini da Mary ne zanima društveni život, ipak voli ići na plesove, samo to ne pokazuje na glasan način: „Ne smatram se žrtvom ako se povremeno pridružim večernjim obvezama. Društvo ima svoje zahtjeve od svih nas; a ja za sebe izjavljujem da sam jedna od onih koje drže da su povremena razbibriga i zabava poželjne za sve.“ (Austen 2011: 101). Svoju sumnjivu glazbenu hrabrost pokazuje pred snobovskom publikom, bez obzira na to što nema nikakvu formalnu obuku. Drugim riječima, Mary je

prilično odvažna i hrabra. Postavlja se pitanje je li njena prpošnost bila samo oklop za njezine želje? Bi li se ona zapravo mogla smatrati najhrabrijom i najsamostalnijom od sestara? Svojom željom za znanjem, Mary je u najpovoljnijem položaju da probije granice tradicionalnosti. Ironija se javlja u tome što je sve protiv nje, a zapravo bi ona mogla prkositi očekivanjima i na kraju sve iznenaditi. Njezine mane čine ju vrijednom pažnje. Zbog njih joj se sestre rugaju, a otac ju ponižava na balu kod Bingleya kad ju prekida dok svira klavir jer smatra da sramoti obitelj.

Zbog ograničenih mogućnosti svoje obitelji i zbog toga što njezine sestre dolaze u centar pozornosti svojim ponašanjem, Mary nema priliku stvoriti vlastite interese i razviti osobnost koja se izdvaja od ostalih. Ona je obična u svakom smislu, ne samo izgledom. Ima sebe i svoje knjige. Dosta je usamljena. Ona je jednostavno tamo. Mogli bismo zaključiti da je Mary najprirodniji lik u romanu i da bi u stvarnom životu vjerojatno bila jednako podcijenjena i predviđena.

6.6. Lydia i Kitty Bennet

Dvije su najmlađe kćeri obitelji Bennet. Kitty ima 17, a Lydia 15 godina. Nisu previše inteligentne. Životi im se vrte oko plesova i vojnika. Čak ih i njihov otac opisuje kao budalaste: „Po svemu što razabirem iz vašeg načina govora, mora da ste vas dvije među najbudalastijim djevojkama u kraju. Već sam neko vrijeme sumnjao u to, ali sad sam uvjeren.“ (Austen 2011: 36)

Po pitanju braka, pod utjecajem su svoje majke. I one na brak gledaju kao na osiguranu budućnost u materijalnom smislu. Kao tinejđerice, ne razmišljaju previše ni o osjećajima ni o ljubavi. To odgovara društvenim očekivanjima toga

vremena. Njihova pozornost je na obližnjem gradu Merytonu jer je tamo vojarna. Bez obzira na to što tamo živi njihova rodbina, one ne pokušavaju produbiti odnose s obitelji, već im je važna samo zabava s vojnicima. Kada Lydia pobjegne s Wickhamom, stavlja svoju sestru Kitty u pozadinu, ne mareći za njezine osjećaje. Osim toga, ne mari ni za osjećaje svoje obitelji i sestara koje je osramotila svojim nepromišljenim činom: „Prisiljena je udati se za Wickhama kako bi sačuvala čast svoje obitelji.“⁴⁵ To se odvijalo u tajnosti, prije nego je društvo saznalo.

„Lydia je opsjednuta muškarcima i flertom, a jednako tako i novcem i brakom kao i njezina majka. Moglo bi se reći da je kopija vlastite majke jer se obje prepuštaju tračevima, a čini se da nijedna od njih nema sposobnost da za sebe zadrži svoje mišljenje te im je jako važna društvena pojava. Moglo bi se reći da je Lydia najsebičniji i najbuntovniji, zapravo nemoralan lik u romanu. Ona ugrožava sreću svojih sestara svojim ponašanjem, ali brine se samo za svoju sreću“⁴⁶.

Brak ju nije nimalo promijenio: „Kada dođe kući kao udana žena, postavlja se iznad svih svojih sestara jer u društvu ima veći ugled.“⁴⁷

Kitty se osjeća povrijeđeno i zapostavljeno, ali Lydia ne mari ni za što osim sebe: „Posve bezobzirna prema sestrim osjećajima, Lydia je jurcala kućom uznemirena od zanosa, tražeći čestitke sviju, smijući se i govoreći s više jarosti no ikad, dok je nesretna Kitty i nadalje ostala u salonu tužeći se na sudbinu jednako nerazumnim riječima koliko i mrzovoljnim glasom.“ (Austen 2011:251)

Za obrazovanje nije nikada bila zainteresirana, kao ni Kitty. Lydia je lik koji predstavlja primjer nejednakosti društva jer predstavlja ženu koja nema mnogo

⁴⁵ Lindgren, J. *Woman of Substance*, 2009., str. 8.

⁴⁶ Mares, R. *Stereotypes of men and women and inequality between the sexes in Jane Austen's Pride and Prejudice*, 2006., str. 17.

⁴⁷ Lindgren, J. *Woman of Substance*, 2009., str. 8.

izbora. Na svoju sudbinu je sama utjecala, iako pomalo nepromišljeno. Ona odgovara normama svoga društva, uz iznimku bjega s muškarcem. I Lydiu i Kitty bi se moglo okarakterizirati kao statične likove. Ne događa se nikakva promjena njihova karaktera. Kitty gubi pozornost nakon Lydiine udaje, a Lydia u braku ostaje ista kakva je bila i ranije.

6.7. Gospoda Bennet

Gospođa Bennet jedan je od likova u romanu koji simboliziraju ispraznost. Fokusirana je samo na materijalno, pa pokušava pronaći dobre muževe svojim kćerima i na taj način im osigurati budućnost. Zamjera joj se što to smatra svojim poslom i ne mari za tuđe osjećaje. Jako je nametljiva i agresivna te želi da se sve odvija u skladu s njezinim željama: „Iako pripada srednjoj klasi i podložna je svom mužu, ona pokušava postići moć nad svojim suprugom. Ne uspijeva uvijek postići potpunu dominaciju, ali neprestano maltretirajući g. Benneta, pokazuje da joj nije stalo do toga da čovjek bude blažen i miran.“⁴⁸ Nema smisla za ekonomiju, troši više nego što joj prilike dopuštaju. Imaju pet kćeri, ali nemaju velike prihode. Svoje kćeri je odgojila da nađu bogatog muškarca za kojeg će se udati i koji će ih zbrinuti financijski.

Kada suprugov rođak, g. Collins, zaprosi njihovu kćer Elizabeth i kad ga ona odbije, gospođa Bennet pokušava sve kako bi došlo do toga braka: „Ona smatra da je Elizabethina dužnost udati se za društveno prihvaćenog g. Collinsa. To korelira sa tradicionalnim pogledima na brak, da se treba udati zbog društvenog statusa i bogatstva. U razgovoru sa g. Collinsom, gospođa Bennet se ispričava zbog Elizabethinog ponašanja i kaže da će objasniti Elizabeth što

⁴⁸ Melz, S. *Ideal gender roles and individual self-expression in the novel Pride and prejudice*, 2011., str. 10., 11.

odbija. Time ponovno pokazuje svoju agresivnost i hladnoću u odnosu s kćeri. Osim toga, vidljivo je da je gospođa Bennet svjesna Elizabethinog slobodnog pogleda na brak, ali to ne povezuje s feminističkim liberalizmom. To se može objasniti njezinim nedostatkom obrazovanja, njezinim odgojem u specifičnom društvenom miljeu i činjenici da slabo shvaća i netrpeljiva je.⁴⁹

Njezini postupci nerijetko izazivaju smijeh kod njenog supruga: „Ona je bila žena oskudne pameti, slaba znanja i promjenljivog raspoloženja. Kad je bila nezadovoljna, smatrala se nervoznom. Posao njezinog života bio je udati kćerke, utjeha njezinog života bili su posjeti i novosti.“ (Austen 2011: 9) Smatra da poznaje Elizabethine interese bolje od nje same i da osjećaji tu nisu bitni. Čak pokušava izazvati osjećaj krivnje kod Elizabeth i ucjenjuje je da neće više s njom razgovarati ukoliko ne prihvati taj brak: „Ali nešto ću ti reći, gospođice Lizzy...ako si utuviš u glavu da odbiješ svaku bračnu ponudu na ovakav način, nikad nećeš imati muža...i sigurna sam da ne znam tko će te uzdržavati...i zato te upozoravam. Ja sam od današnjeg dana gotova s tobom.“ (Austen 2011: 128) Ne shvaća zašto njezina kćer odbija g. Collinsa, iako ni njoj samoj nije bio simpatičan.

Njezina ispraznost i dvoličnost se ogleda i u odnosu sa g. Darcyjem. Na početku joj se ne sviđa, smatra da je prehol i nepristojan, ali kada na kraju sazna na koji način je postupio da pomogne, podržava Elizabethinu odluku da se uda za njega. Pokušava se prikazati u dobrom svjetlu, organizirajući večere u svom domu koje odgovaraju svima, pa i g. Darcyju. Ipak, postoje i pozitivne strane gospođe Bennet: „Ona cijelo vrijeme ima dobar odnos sa susjedom, gospođom Lucas, s kojom je često viđena u društvu, te izmjenjuje i informacije o tome tko će se udati za koga i slično.“⁵⁰ Nije se potpuno odvojila od društva, iako nije na visokom položaju. Osim toga, njezina briga da uda svoje kćeri se može gledati i

⁴⁹ Blom, E. *Contrasting attitudes toward marriage in Pride and prejudice: Elizabeth Bennet's disregard for the contemporary marital conventions*, 2015., str. 5.

⁵⁰ Ganjoo, P. *Women and marriage: Study of Pride and prejudice and A suitable boy*, 2013., str. 5.

s pozitivne strane, jer na taj način ona želi pružiti svojim kćerima najbolje, iako je ograničena svojim društvom.

7. Zaključak

Jane Austen jedna je od najpoznatijih engleskih književnica na svijetu. Njezini radovi su rado čitani, posebno među mlađom publikom. U njezinim romanima žene imaju središnji položaj te realistično oslikava njihov položaj u društvu 19. stoljeća. Žene su u doba regenstva u Engleskoj bile podređene ocu ili suprugu. Bile su zadužene za kućanstvo i odgoj djece te nisu rado viđene izvan kuće, posebno bez pratnje muškarca. Svoj identitet su dobivale preko muškaraca. U tome važnu ulogu imaju rod i spol. Rod je biološki određen, dok je spol određen različitim društvenim razlikama koje dovode do ugnjetavanja i podložavanja žena u brojnim kulturama. Osim u braku, žene su bile podređene u mnogim aspektima, kao u obrazovanju, poslu, novcu i slično. Brak je bio jedina mogućnost da sebi osiguraju budućnost i da dostignu veći položaj u društvu. Mnoge žene udavale su se da ne ostanu usidjelice i da si osiguraju financijsku budućnost. Austen u romanima pokazuje kako nisu imale mnogo izbora. Nije pomagala ni činjenica da kćeri nisu mogle naslijediti očevo bogatstvo, već je to bilo rezervirano za mušku djecu. Samo bogatije obitelji su mogle kvalitetnije obrazovati svoje kćeri. Druge su se morale snaći same, poput Mary Bennet ili se ne obrazovati poput Lydie Bennet. U romanu *Ponos i predrasude* prikazani su različiti ženski likovi te njihovo postupanje prema društvu i društvenim normama. Tradicionalna žena regencije tipizirana je preko likova Jane Bennet i Charlotte Lucas. One se pridržavaju društvenih normi mijenjajući se kako bi osigurale muža. S druge strane je Elizabeth Bennet koja ne pridaje previše pozornosti društvu. Austen čini kontrast u liku Elizabeth kako bi potvrdila svoj feministički pristup. Elizabeth pokazuje kako su žene sposobne utvrditi neovisnost i još uvijek privući poželjnog muža. Ona je lik u kojem se ogleda početak modernog doba.

Sažetak

SHAPING FEMALE IDENTITY IN JANE AUSTEN'S *PRIDE AND PREJUDICE*

Jane Austen spisateljica je koja je počela pisati krajem 18. stoljeća. Njezini romani poznati su širom svijeta, a roman *Ponos i predrasude* je najpoznatiji. Njegova glavna junakinja, Elizabeth Bennet, jedan je od najpopularnijih i najomiljenijih likova u književnosti. Roman se bavi problematikom pozicije žene i društvenih očekivanja od kojih je većina vezana uz brak. Svi ženski likovi u romanu predstavljaju posebne odgovore na ta očekivanja i kroz djelo grade svoj identitet. Unatoč tome što žene u tom razdoblju nisu imale velike mogućnosti izbora, glavna protagonistica suprotstavlja se pravilima i time se razlikuje od svih ostalih likova. Čini ono što smatra najboljim za sebe i na kraju se udaje za muškarca kojeg voli. Time što se održava izvan konvencija i uniformiranosti, postala je inspiracija ženama diljem svijeta.

Ključne riječi: Jane Austen, ženski identitet, regenstvo, *Ponos i predrasude*

Literatura

1. Austen J.; *Ponos i predrasude*; Mozaik knjiga d.o.o. Zagreb, 2011.
2. Beker M.; *Engleska književnost*, 1986.
3. Beker M.; *Roman 18. stoljeća*, Školska knjiga, 2002., str. 255-284.
4. Burzynska A., Markowski M.P.; *Književne teorije XX. Veka*, Književne nauke, Beograd, 2006., str. 427– 480.
5. Lascelles, M.; *Jane Austen and Her Art*; London [etc.] : Oxford University Press, 1963.
6. Tanner, T.; *Jane Austen*. Cambridge; Mass. : Harvard University Press, cop. 1986.
7. Warner, S. T.; *Jane Austen*; London [etc.] : Longman, Green and Co., 1961.

Internetski izvori:

1. Alafaireet, L. *Charlotte and Elizabeth: Guardians of the female mind in Pride and prejudice*, 2012.
<https://artifactsjournal.missouri.edu/2012/03/charlotte-and-elizabeth-guardians-of-the-female-mind-in-pride-and-prejudice/> (pristupano 26.8.2020.)
2. Blom, E. *Contrasting attitudes toward marriage in Pride and prejudice: Elizabeth Bennet's disregard for the contemporary marital conventions*, 2015.
<http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:903774/FULLTEXT04> (pristupano 27.8.2020.)
3. Chang, Hui-Chun *The impact of the feminist heroine: Elizabeth in Pride and prejudice*, 2014. PDF

4. Chin-Yi, C. *Gender and class oppression in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2013. PDF
5. Curtis, K. *Sisterhood articulates a new definition of moral female identity: Jane Austen's adaptation of the eighteen century tradition*, 2015.
<https://stars.library.ucf.edu/etd/4357/> (pristupano 15.8.2020.)
6. Florentino Oliviera, Thais R. *The Role of the Woman in the Family and Society in the Novel Pride and Prejudice by Jane Austen*. Franca: Centro Universitario De Franca. 2007. PDF
7. Ganjoo, P. *Women and marriage: Study of Pride and prejudice and A suitable boy*, 2013. (The Criterion – An international Journal in English)
<https://pdfs.semanticscholar.org/7fe2/fa0d6789d3f6f6134535cb9ce80de3ed69ac.pdf> (pristupano 1.9.2020.)
8. Hall, R. *Pride and prejudice and the purpose of marriage*, 2016.
<https://www.forbes5.pitt.edu/article/pride-prejudice-and-purpose-marriage>
(pristupano 26.8.2020.)
9. Haque, S. *Charlotte Lucas's practical approach to marriage and the conditions of women of their society in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2013., PDF
10. Kumari, V.N. *Woman perspective in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2017.
https://www.researchgate.net/publication/319502546_WOMAN_PERSPECTIVE_IN_JANE_AUSTEN'S_Pride_AND_PREJUDICE
(pristupano 29.8.2020.)
11. Lindgren, J. *Women of substance: The aspect of education, career and female identity in Pride and prejudice and Bridget Jones's diary*, 2009.
<http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A518822&dswid=7912>
(pristupano 28.8.2020.)
12. Lowder Newton, J. *Pride and prejudice: Power, fantasy and subversion in Jane Austen*, PDF

13. Mares, R. *Stereotypes of men and women, and inequality between the sexes in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2006.
<http://nu.diva-portal.org/smash/get/diva2:207053/FULLTEXT01.pdf>
(pristupano 26.8.2020.)
14. McElligott, E. *Jane Austen: Shaping the standard of women's education*
https://ou.monmouthcollege.edu/_resources/pdf/academics/mjur/2014/Jane-Austen-Shaping-the-Standard-of-Womens-Education.pdf (pristupano 24.8.2020.)
15. Melz, S. *Ideal gender roles and individual self-expression in the novels Pride and prejudice and Sense and sensibility*, 2011.
<https://mospace.umsystem.edu/xmlui/handle/10355/10691> (pristupano 23.8.2020.)
16. Nabila, A.Z. *Elizabeth Bennet as an empowering female character*
https://www.academia.edu/19976848/Elizabeth_Bennet_as_an_Empowering_Female_Character (pristupano 27.8.2020.)
17. Olson, V.J. *Conforming to conventions in Jane Austen's Northanger Abbey, Pride and prejudice and Emma*, PDF
18. Pannen, I. *Gender issues reflected within nature in Jane Austen's novel Pride and prejudice*, 2010.
<http://www.divaportal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A351409&dswid=9297> (pruistupano 20.8.2020.)
19. Pandey, D. *Elizabeth Bennet as the embodiment of the new woman in Jane Austen's Pride and prejudice*, 2014. http://www.the-criterion.com/V5/n4/Divrom_ya.pdf (pristupano 20.8.2020.)
20. Pateman C. *Spolni ugovor*, Zagreb, 2000. http://stutzartists.org/carole-pateman-spolni-ugovor-pdf-free.html?fbclid=IwAR1Hc6dlQ_OQ2mJcp8K7Co0pHqW_mrILjdLLkXB_eGIDDBTQrU-NI3SCiMhw (pristupano 1.9.2020.)

21. Shamsuddeen, B. *The discourse of gender and marriage as preservative from want in Jane Austen's Pride and prejudice*, WORD
22. Shrivastava, A. *Issues of feminism among different classes of women: An investigation through Jane Austen's Pride and prejudice and Emma*, 2015. https://www.academia.edu/20713485/Issues_of_Feminism_Among_Different_Classes_of_Women_An_investigation_through_Jane_Austen_s_Pride_and_Prejudice_and_Emma (pristupano 16.8.2020.)
23. Tiwari, R. *Jane Austen's Pride and prejudice: Class and society, marriage and women*, 2018. (Journal of Rajasthan Association for studies in English, str. 72-84.)
https://www.academia.edu/20713485/Issues_of_Feminism_Among_Different_Classes_of_Women_An_investigation_through_Jane_Austen_s_Pride_and_Prejudice_and_Emma (pristupano 15.8.2020.)